ئەز شیر ڤەدخوم.   شوونا کۆ بێژن: ئەز شیری ڤەدخوم.

ئەز گۆشت دخوم.   شوونا کۆ بێژن: ئەز گۆشتی دخوم.

گوهۆرتنا «ە: e» و «ا: a»- یێ ب «ێ: ê»- یێ نە تەوانگەکا مستەقرە. یا باش ئەوە کۆ مرۆڤ ڤان ناڤدێرێن نێر ب پارکیتا «ی: î»- یێ بتەوینە.

تەوانگ د کوردییێ دە هێمانەکێ بنگەهی یە. تەرکاندنا تەوانگێ سقەتیەکێ دئێخە گرامەرا زمانێ مە. گاڤا ناڤدێر نەیێن تەواندن مرۆڤ نکارە بزانە کا کرارێ لێکەرەکێ و برەسەرێ لێکەرەکێ چ یە و کی یە. هەگەر ئەم ببێژن «هەسەن کەر کوشت» نە دیارە کا هەسەنی کەر کوشتیە ئان کەری هەسەن کوشتیە. ژ بۆ ئەم بزانن یێ کۆ کەر کوشتی هەسەنە دڤێت ئەم «هەسەنی کەر کوشت» بنڤیسین.

٩٦) هەگەر گەلەک ناڤدێران دابە پەی ئێک و ژ یەک مێژەرێ بن، لێ نە ژ یەک زایەندێ بن، هنگێ مرۆڤ دکارە ل گۆرا ناڤدێرا پاشییێ بتەوینە.

ئەز هەسپ و مەهینێ دبینم.   ئەز مەهین و هەسپی دبینم.

هەگەر گەلەک ناڤدێران دابە پەی ئێک و نە ژ یەک مێژەری بن، هنگێ هەر ناڤدێر جدا و ل گۆرا مێژەر و زایەندا خوە تێتە تەواندن.

ئەز مهێ و بزنان دبینم.   ئەز مەهینان و هەسپی دبینم.

تەوانگا ناڤدێرێن نەبناڤکری

٩٧) تەوانگا ناڤدێرێن نەبناڤکری ب ئاریکاریا پرۆناڤێن نەبناڤکری «یەک» و «هن»ـ ێ تێتە چێکرن. ناڤدێر ب خوە ژی، وەکی ناڤدێرێن بناڤکری، پارکیتێن تەوانگێ دستینن.

یەک ... ـ ی	ژ بۆ یەکەژمارا زایەندا نێر
	باهۆز یەک هەسپی دبینە. رزگار یەک نانی دخوە.
یەک ... ـ ێ	ژ بۆ یەکەژمارا زایەندا مێ
	باهۆز یەک مەهینێ دبینە. رزگار یەک سێڤێ دخوە.
هن ... ـ ان	ژ بۆ گەلەژمارا هەردو زایەندان
	باهۆز هن هەسپان دبینە. رزگار هن سێڤان دخوە.

٩٨) ب پێشکەتنا زمانی رە پرۆناڤێن نەبناڤکری «یەک» و «هن» وەکی ڤەقەتاندەک (-in و -ek) دکەڤن پاشیا ناڤدێران.

ڤەقەتاندەک

ڤەقەتاندەکێن ناڤدێرێن بناڤکری

٩٩) ڤەقەتاندەکێن ناڤدێرێن بناڤکری، وەکی کۆ جەلادەت ئالی بەدرـ خان دبێژە، ژ پرۆناڤێن ئشارکی «یێ»، «یا»، «یێن»ـ ێ چێبوویی نە. گاڤا کۆ برەسەرێن ناڤدێران ددن پەی ناڤدێران ئەڤ ڤەقەتاندەکێن هە ب ناڤدێران ڤە دبن.

د ئەسلێ خوە دە گاڤا ئەڤ پرۆناڤ دکەڤن پێشیا برەسەرا ناڤدێرەکێ «د ـ یەک» دکەڤە نێڤبەرا وان و برەسەرێ:

[یێ]ـ ێ ژ بۆ یەکەژمارا زایەندا نێر

هەسپ یێ د کەرەمی هەسپ یێ د بۆز
هەسپ یێ کەرەمی هەسپ یێ بۆز
هەسپێ کەرەمی هەسپێ بۆز

[یا]ـ ا ژ بۆ یەکەژمارا زایەندا مێ

مەهین یا د کەرەمی مەهین یا د بۆز
مەهین یا کەرەمی مەهین یا بۆز
مەهینا کەرەمی مەهینا بۆز

[یێن]ـ ێن   ژ بۆ گەلەژمارا هەردو زایەندان

هەسپ یێن د کەرەمی   هەسپ یێن د بۆز
هەسپ یێن کەرەمی   هەسپن یێ بۆز
هەسپێن کەرەمی   هەسپێن بۆز

مەهین یێن د کەرەمی   مەهین یێن د بۆز
مەهین یێن کەرەمی   مەهین یێ بۆز
مەهینێن کەرەمی   مەهینێن بۆز

ڤەقەتاندەکێن ناڤدێرێن نەبناڤکری

١٠٠) ڤەقەتاندەکێن ناڤدێرێن نەبناڤکری ئان ژ پرۆناڤێن نەبناڤکری «یەک» و «هن»ـ ێ، ئان ژ کۆمبینازۆنا پرۆناڤێن نەبناڤکری و پرۆناڤێن ئشارکی «یەک یێ» ، «یەک یا» و «هن یێن»ـ ێ چێبوویی نە.

١٠١) ڤەقەتاندەکێن ناڤدێرێن نەبناڤکری یێن کۆ هێژ ت برەسەر ب وان ڤە نەبوویی نە ژ پرۆناڤێن نەبناڤکری «یەک» و «هن»ـ ێ چێبوویی نە:

[یەک]ـ ـەک   ژ بۆ یەکەژمارا زایەندا نێر

یەک هەسپ هات.   هەسپەک هات.

[یەک]ـ ـەک ژ بۆ یەکەژمارا زایەندا مێ

یەک مەهـێن هـات. مەهینەک هـات.

[هن]ـ ـن ژ بۆ گەلەژمارا هەردو زایەندان

هن هەسپن هـاتن. هەسپن هـاتن.

١٠٢) ڤەقەتاندەکێن ناڤدێرێن نەبناڤکری یێن کۆ برەسەرەکێ دای پەی، ژ کۆمبینازۆنا پرۆناڤێن نەبناڤکری و پرۆناڤێن ئشارکی «یەک یێ» ، «یەک یا» ، و «هن یێن»ـ ێ چێبوویی نە. ل هر ڤەقەتاندەکێن نەبناڤکری «ـ ـەک» و «ـ ـن» و ڤەقەتاندەکێن برەسەرێن ناڤدێران «ـ ێ» ، «ـ ا» و «ـ ێن» ب هەڤ رە کەتن داویا ناڤدێران:

[یەک یێ]ـ ەک ـ ێ ژ بۆ یەکەژمارا زایەندا نێر

یەک هەسپ یێ بۆز گیا خوار.
هەسپەکێ بۆز گیا خوار.

[یەک یا]ـ ەک ـ ا ژ بۆ یەکەژمارا زایەندا مێ

یەک مەهین یا بۆز هات.

مەهینەکا بۆز هات.

[هن یێن]ـ ن ــ ێن ژ بۆ گەلەژمارا هەردو زایەندان

هن هەسپ یێن بۆز هاتن.

هەسپنێن بۆز هاتن.

شانەک١

ژ بۆ سڤکاهییێ، د ئاخفتنێ دە «ـ ا»ـ یا «مەهینەکا بۆز» بوویە «ـ ە» و ئەڤ شکلێ هە ستاندیە: «مەهینەکە بۆز». هەروسا جاردی ژ بۆ سڤکاهییێ «ـ نێن»ـ ا «هەسپنێن بۆز» بوویە «نێن» و ئەڤ شکلێ هە ستاندیە: «هەسپنێن بۆز».

خەلکێ بۆتی پرۆناڤێن ئشارکی «یا» و «یێ»ـ یێ، پرێ جاران، سەربخوە دهێلن یانی ئەو دبێژن «مەهینەک یا بۆز» و «هەسپەک یێ رستەمی». لێ بەلێ خەلکێن تۆری ـ دگەل کۆ ئەو ژی بۆتی نە ـ «مەهینەکا بۆز» دبێژن.

شانەک٢

د نڤیساندنا ڤەقەتاندەکا ناڤدێرێن نەبناڤکری یا ژ بۆ یەکەژمارا زایەندا نێر دە، هەتا نهۆ تەڤلهەڤیەک هەیە. ژ بەر کۆ بسپۆرێن گرامەرا کوردیێ هەتا نهۆ ڤێ ڤەقەتاندەکێ وەکی کۆ هەرتم تەوانگ بە ب پارکیتا تەوانگێ «ی»ـ یێ دنڤیسین.

لێ بەلێ ڤەقەتاندەکێن ناڤدێرێن نەبناڤکری ژی وەکی ڤەقەتاندەکێن ناڤدێرێن

بناڤکری نه: ژ بۆ یەکەژمارا زایەندا نێر «ـ ێ»، ژ بۆ یەکەژمارا زایەندا مێ«ـ ا» و ژ بۆ گەلەژمارا هەردو زایەندان «ـ ێن». خوەسەریا ناڤدێرێن نەبناڤکری ئەوە کۆ «یەک» و «هن» ژی وەکی ڤەقەتاندەک ب وان ڤە دبن: «ـ ەک ـ ێ»، «ـ ەک ـ ا» و «ـ ن ـ ێن».

د کلاسیکێن کرمانجییێ دە و د کرمانجیا بۆتی، حاجی بەیری، هەکاری و بەهدینی دە ئەڤ ئاوا تێت ب کار ئانین و ژ ئالییێ گرامەرێ ڤە ژی بنگەهـ ژێ رە هەیە.

ژ لەورا ئەحمەدێ خانی د «مەم و زینێ» دە ڤەقەتاندەکا ناڤدێرێن نەبناڤکری، یا ژ بۆ یەکەژمارا زایەندا نێر، هۆلێ دنڤیسینە:

هەر میرەکێ وان ب بەذلێ حاتەم
هەر مێرەکێ وان ب رەزمێ رستەم

هەگەر ئەم وان دو رێزان ژێک ڤەکن دێ هۆلێ بخوەهین:

هەر یەک میر یێ د وان ب بەذلێ حاتەم
هەر یەک مێر یێ د وان ب رەزمێ رستەم

گاڤا کۆ «د»ـ یا کلاسیک بکەڤە و پرۆناڤا نەبناڤکری «یەک» بێت پاشیا بێژەیا پشتی خوە دێ هۆلێ لێ بێت:

هەر میرەک یێ وان ب بەذلێ حاتەم

هەگەر کۆ پرۆناڤا ئشارکی «یێ» ژی ب بێژەیا بەریا خوە بکەلە و ببە ڤەقەتاندەک دێ هۆلێ لێ بێت:

هـەر میرەکێ وان ب بەذلێ حاتەم
هـەر مێرەکێ وان ب رەزمێ رستەم

چ کەسێ کۆ نە بۆتی، حاجی بەیری، بەهدینی و هەکاری بە و کلاسیکێن کرمانجی ژی نەخوەندبن دکارە تەفسیرەکێ ژ خوە رە ل بەیتا ل ژۆرێ بدە و ببێژە کۆ «ێ»ـ یا د بێژەییێن «میرەکێ» و «مێرەکێ» دە شاش هاتنە نڤیساندن و راستیا وان دڤێت «میرەکی» و «مێرەکی» بە.

مرۆڤەکێ بۆتی گاڤا بەهسا زەلامەکێ قەنج بکە هۆلێ دبێژە:

ئەز زەلامەکێ قەنج رە دئاخڤم.

ئەو ت جاران نابێژە:

ئەز زەلامەکی قەنج رە دئاخڤم.
من هـەسپەکی قەمەر ژ خوە رە کری.

نموونەیەکا دی ژ ئەحمەدێ خانی:

تاجدین سەکنی و پرسیار کر
پرسا خوە ک یەکێ ئەختیار کر

ئەو «ێ ـ»یا کۆ دکەڤە پاشیا ڤەقەتاندەکا ناڤدێرا نەبناڤکری وەکی «ێ ـ»یا کۆ دکەڤە پاشیا ڤەقەتاندەکا ناڤدێرا بناڤکری یە. هەردو «ێ» ژی ژ پرۆناڤا ئشارکی «یێ»- یێ چێبوویی نە.

هەسپێ کەرەمی کایێ دخوە. (بناڤکری)
هەسپەکێ کەرەمی کایێ دخوە. (نەبناڤکری)

شانەک۳

گوهۆرتنا کۆ ل هنەک دەڤەرێن کوردستانێ کەتیە ڤەقەتاندەکا ناڤدێرێن نەبناڤکری، یا ژ بۆ یەکەژمارا زایەندا نێر، ژ سڤککرنێ پێ ڤە نە ت تشتە. چاوا کۆ ل هنەک دەڤەران «ژنەکا سپەهی» دکن «ژنەکە سپەهی»، وەلێ «زەلامەکێ تێر» ژی سڤک دکن و دبێژن «زەلامەکی تێر». یان نە، ب ت ئاوایی مرۆڤ نکارە «زەلامەکی تێر» بپارێزە. ئەڤ گوهۆرتن ب خوە رە دو پرۆبلەمێن مەزن تینە: ۱) *نەدیاربوونا تەوانگ و ڤەقەتاندەکێ*، ۲) *گوهۆرتنا رەنگدێرێن ب هۆکەران*.

۱) *نەدیاربوونا تەوانگ و ڤەقەتاندەکێ*. گاڤا کۆ مرۆڤ ڤەقەتاندەکا ناڤدێرێن نەبناڤکری یا ژ بۆ یەکەژمارا زایەندا نێر ژی ب «ەکی» بنڤیسینە هنگێ مرۆڤ نکارە بزانە کا د کۆمەکا «زەلامەکی هەسەنی ل من دا» دە یێ کۆ ل من دایی

«زەلامـەک»ە ئان «هەسـەن»ە ئان ژی هەردو نە. ژ بۆ کـۆ ئەم بزانن یێ کـۆ ل من دایی زەلامـەک یێ هەسـەنی یە، نە هەسـەن ب خـوەیە، دڤـێت ئەم «زەلامـەکێ هەسـەنی ل من دا» بنڤیـسینن. د ناڤدێرێن بناڤکری دە ئەڤ پرۆبلەم نینە ژ بەر د حالێ تەوانگێ دە مرۆڤ دبێژە «زەلامی ل من دا» و د حالێ ڤەقەتاندەکێ دە دبێژە «زەلامێ هەسەنی ل من دا». ژ لەورا دڤێت مرۆڤ هۆلێ بنڤیسینە:

زەلامەکی ل من دا. (تەوانگ، یەک زەلامی ل من دا.)
لێ بەلێ
زەلامەکێ هەسەنی ل من دا. (ڤەقەتاندەک، زەلامەک یێ هەسەنی ل من دا.)

٢) *گوهۆرتنا رەنگدێران ب هۆکەران.* گاڤا کۆ مرۆڤ ڤەقەتاندەکا ناڤدێرێن نەبناڤکری یا ژ بۆ یەکەژمارا زایەندا نێر ژی ب «ەکی» بنڤیسینە هنگێ هەمی رەنگدێرێن د پەی ناڤـدێرێن نەبناڤکری رە تێن دبن هۆکـەر و ئەڤ ژی مـانەیا کۆمەکا سەرووبن دکە. هەگەر ئەم «زەلامەکی خراب ل من دا» بنڤیسینن دڤێت مەبەستا مە ئەو بە کـۆ زەلامـەکی ب ئاوایەکێ خراب ل من دایە، ل هر بێـژەیا «خراب» هۆکەرە. هەگەر مەبەستا مە زەلامەک یێ *خراب* بە دڤێت ئەم «زەلامەکێ خراب ل من دا» بنڤیسینن، ل هر بێژەیا «خراب» رەنگدێرە.

مرۆڤەکی تێر نان خوار. (تێر = هۆکەر، یەک مرۆڤی تێر نان خوار.)
لێ بەلێ
مرۆڤەکێ تێر نان خوار. (تێر = رەنگدێر، یەک مرۆڤ یێ تێر نان خوار.)